

Letni pałac Lubomirskich

fot. Tadeusz Poźniak

Letni Pałac Lubomirskich

Detale architektoniczne elewacji pałacyku

Detale architektoniczne elewacji pałacyku

Detale architektoniczne elewacji pałacyku

Detale architektoniczne elewacji pałacyku

Wnętrza pałacyku

Wnętrza pałacyku

Wnętrza pałacyku

Wnętrza pałacyku

Letni Pałac Lubomirskich w Rzeszowie należy do najcenniejszych obiektów architektonicznych miasta zachowanych do naszych czasów. Zlokalizowany w bliskim sąsiedztwie Zamku Lubomirskich, na przestrzeni stuleci, poddany został wielu przebudowom. Nie zachował swej pierwotnej szaty architektonicznej, jak również barokowych ogrodów, które rozpościerały się dookoła. Pomimo to, stanowi nadal świadectwo dawnej świetności mecenatu Lubomirskich, ówczesnych właścicieli latyfundiów.

W sprawozdaniu z wycieczki naukowej przeprowadzonej w 1886 roku Władysław Łuszczkiewicz napisał, że „... Jest to wspomnienie czasów Saskich, miejsce rozkosznych zabaw, co przypominało naszym panom życie spędzone w stolicach zagranicznych...”. Nie zachowały się plany archiwalne ani żadne dokumenty potwierdzające jednoznacznie nazwisko twórcy budowli. Wszelkie analizy historyczne i stylistyczne wskazują na architekta pochodzenia niderlandzkiego - Tylmana z Gameren, sprowadzonego do Rzeszowa końcem XVII wieku, przez Hieronima Augustyna Lubomirskiego. Zatem obiekt mógł powstać ok. 1700 roku. Według hipotezy wysnutej przez Juliana Niecia, w szkicu historycznym zatytułowanym „Rzeszowskie za Sasów” z 1938 roku, pałac letni został przebudowany zapewne po 1737 roku, czyli po ślubie pięćdziesięcioletniego wówczas Jerzego Ignacego Lubomirskiego z niespełna czternastoletnią baronówną Joanną von Stein zu Jettingen. To właśnie dla młodziutkiej małżonki, zdaniem Niecia, Jerzy Ignacy „...tworzył wspaniałe ogrody ze stawami, chińskimi altanami, otaczał karłami i murzynami - dla niej najprawdopodobniej dokonał przebudowy letniego pałacu ... pełnego szczególnego wdzięku i wyjątkowej wytworności.” Przebudowa obejmowała tylko zewnętrzną sylwetkę, zmieniono kształt dachów i dekorację architektoniczną. Dodano popiersia, wnęki i supraporty. Zmianie uległo założenie parkowe. Niedługo później nadbudowano w środkowej części II piętro budowli. Do dziś nie udało się ustalić, kto był twórcą wspomnianego wystroju dekoracyjnego, zachowanego w formie drewnianych obramień, biustów dekoracyjnych i wspaniałego założenia ogrodowego.

Palais d'Été z Tryptyku K. H. Wiedemanna

Jedynymi zachowanymi źródłami ikonograficznym przedstawiającymi rezydencję w czasach swej świetności są Tryptyk Rzeszowa z I poł. XVIII oraz Plan z widokiem Rzeszowa à vol d'oiseau, z 1762 roku, wykonane przez kapitana K. H. Wiedemanna, znajdujące się w zbiorach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie. Pośród trzech ogrodów, widnieje dwukondygnacyjny korpus pałacu założony na planie zbliżonym do litery H, osadzony na tarasie, z wejściem po kilku półkoliście zaokrąglonych schodkach. Najbardziej reprezentacyjna część ogrodu utrzymana w duchu jardin à la française, rozpościerała się przed fasadą budowli. Jej oś symetrii wytyczała bieg głównej alei. Po obu stronach znajdowało się symetrycznie, po pięć prostokątnych kwater, ozdobionych na krawędziach kamiennymi wazami. Wzdłuż boków ogrodu rozciągały się szpalery ozdobnie strzyżonych drzew. Wejście do ogrodu poprzedzone było murkiem z kordegardami, z których do dziś zachowała się tylko jedna. Na lewo od pałacu widnieje na planie ogród utworzony z prostokątnych kwater powstałych z precyzyjnie przystrzyżonych drzew. W czasach Lubomirskich było to ulubione miejsce spacerów, flirtów i romansów. Pozostała, trzecią część ogrodu ulokowaną na tyłach pałacu wypełniły sady oraz ogrody przyzwane zwane potocznie z francuskiego potażeryją. Według relacji dr E. Świeykowskiego, wewnątrz zawierała jedną wielką salę, przechodzącą przez dwie kondygnacje, oraz kilka pokoi reprezentacyjnych dookoła niej, przeznaczonych dla właścicieli.

Koniec czasów świetności książęcej rezydencji

U schyłku XVIII wieku pałac wraz z otaczającym go ogrodem zaczęły popadać w ruinę. Kolejny sukcesor Franciszek Lubomirski, na podstawie kontraktu kupna-sprzedaży z dnia 14 lutego 1798 roku, sprzedał pałac z ogrodem pani Mouzon z d. Schudrach. W 1819 roku zamek i pozostała część ogrodów z winnicą, stawem i wyspą sprzedali Lubomirscy rządowi austriackiemu. Tereny wokół posiadłości zostały rozparcelowane. Pałac ogrodzono na nowo, wystawiono ceglane murki i słupy zwieńczone gzymsowaniem oraz wazami pochodzącymi z dawnego ogrodu kwiatowego. Wykonano kute kraty ogrodzeniowe. Pod koniec XIX wieku w śródmieściu wytyczono nowe ulice. Przed fasadą pałacu, równoległe do ogrodzenia mieszczącego bramę wjazdową, przebiegała aleją nosząca obecnie nazwę Al. Lubomirskich. Prostopadle zaś rozciągała się aleja zwana i dziś Aleją pod kasztanami, z zabudową willową z początku XX wieku. Na końcu tej alei zachowała się południowa kordegarda pałacu Lubomirskich, a właściwie jej pozostałości, znajdujące się od lat w stanie ruiny.

Początkiem lipca 1906 roku, pałac strawił pożar. Według relacji zanotowanych w gazetach regionalnych i krajowych spalił się dach, runęły sufity pierwszego piętra a całe urządzenie mieszkań spłonęło. Już wówczas kładziono nacisk na odbudowę obiektu. Jak czytamy w „Głosie rzeszowskim” z 1906 roku, Rada Miejska apelowała do ówczesnego właściciela dr Klemensa Kostheima, „...by odnawiając budowlę nie pozwolił na zatracenie jej charakterystycznego wyglądu.” W 1908 roku budynek z niewielką częścią ogrodu, położoną w bezpośrednim sąsiedztwie zakupił Teofil i Helena Nieciowie. W 1939 roku właściciel założył w zabytkowej rezydencji szpital polowy,

którym sam ordynował. Po zakończeniu działań wojennych część budynku zamieszkiwał jego syn dr Mieczysław Nieć z rodziną. W latach 70. XX wieku został wywłaszczony za symbolicznym zadośćuczynieniem. Po remoncie przeprowadzonym w 1981 roku pałac zaadoptowano na filię Akademii Muzycznej w Krakowie i Katedrę Wychowania Muzycznego miejscowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej. W latach późniejszych mieścił się tu Instytut Muzyki Uniwersytetu Rzeszowskiego. W lipcu 2013 roku nieruchomość odzyskała rodzina Nieciów, która wystawiła pałac na sprzedaż.

Prace remontowe pod auspicjami nowego właściciela

We wrześniu 2013 roku Letni Pałac Lubomirskich zakupiła Okręgowa Izba Lekarska. Z inicjatywy nowego właściciela, przystąpiono do działań mających na celu przywrócenie rezydencji choć w części dawnej świetności. Pierwszy zakres prac rozpoczęto końcem stycznia 2014 roku. Obejmował on wymianę instalacji wewnętrznych. Została wykonana nowa instalacja elektryczna, centralnego ogrzewania, wodno-kanalizacyjna, hydrantowa, ciepła technologicznego oraz klimatyzacja i wentylacja.

Pozostałe prace wykonywano w następującej kolejności. W holu głównym usunięty został stary parkiet. Oryginalna podłoga zachowana została w pomieszczeniu narożnym na parterze w południowo-zachodniej części ryzalitu. Na wszystkich kondygnacjach wykonano nowe wylewki, posadzki marmurowe zostały ułożone na parterze oraz w korytarzach.

Z wyjątkiem korytarzy zostały wykonane nowe okładziny ścian z płyt kartonowo-gipsowych, na których położono tapety. W piwnicach wykonano tynki renowacyjne imitujące pierwotną strukturę nawierzchni ścian.

Wymieniono stolarkę okienną na nową, z zachowaniem pierwotnego kształtu. Stolarka drzwiowa została odremontowana. W nowo przebitych otworach drzwiowych została wykonana nowa, na wzór oryginalnej. Nowa jest również boazeria w holu wykonana. Wszystkie sztukaterie zostały dodane wspólnie.

Z zabytkowej tkanki ocalały: polichromie nad wejściem od strony wschodniej, piec kaflowy w pomieszczeniu po stronie południowo-zachodniej. Zachowały się również oryginalne schody wykonane z lastrico. Odczyszczona została kuta balustrada i drewniana poręcz. Więźba dachowa została zachowana, poddana zabiegom odgrzybienia i zaimpregnowania. Poddasze ocieplono wełną mineralną. Pokrycie dachu wykonane z blachy miedzianej naprawiono a wszelkie ubytki uzupełniono. Zostały wyremontowane kominy z czapkami. Wykonano nową izolację pionową fundamentów: termiczną i przeciwwilgociową. Dookoła budynku wykonano podkłady betonowe w obszarze starych tarasów. W przyszłości planowane jest wykonanie balustrad tralkowych na wzór znajdujących się przy schodach frontowych prowadzących do pałacu.

Pod koniec 2014 roku przystąpiono do prac remontowych piwnic. Zmieniono pierwotny układ komór. Wykonano nowe przebiccia w murach, ułatwiające w przyszłości adaptację pomieszczeń na cele gastronomiczne. Od strony wschodniej, zachowano piwnicę jednokomorową w oryginalnym kształcie, na planie wydłużonego prostokąta.

Na bieżąco trwają prace przy ogrodzeniu pałacu. Od strony frontu, tj. Alei Lubomirskich i w części południowej, ze względu na zły stan zachowania, zostanie wykonana pełna rekonstrukcja słupów ogrodzeniowych na wzór oryginalnych. W celu wzmocnienia konstrukcji, w części południowej ogrodzenia, od strony fontanny multimedialnej, zostanie przedłużony mur oporowy aż do Alei Lubomirskich. Obecnie sięga on około połowy długości, tzn. do wejścia prowadzącego do piwnic, przystosowanego jako ciąg komunikacyjny planowanych pomieszczeń restauracyjnych. W części frontowej planowana jest przebudowa bramy. Wjazd zostanie poszerzony, a co za tym idzie brama wjazdowa. Wykonana zostanie nowa furtka.

Ogrodzenie od strony północnej, tj. ul. Dekerta i wschodniej, tj. willi Kotowicza, będące w dużo lepszym stanie zachowania, poddane zostanie generalnej renowacji. Planowane jest uzupełnienie wszelkich ubytków cegieł i tynku w słupach ogrodzeniowych. Zwieńczenia wszystkich słupów zostaną wykonane na nowo, zgodnie z projektem wprowadzającym pewne zmiany względem oryginału. Stanowiąc one mają profilowane gzymsowania. Zabytkowe wazony mają być zamontowane od strony Alei Lubomirskich, w czterech narożach ogrodzenia oraz przy furtce ogrodzeniowej od strony ul. Dekerta.

Wykonane zostaną nowe cokoły i murki między słupami ogrodzeniowymi na wzór pierwotnych. Konserwacji poddane zostały kraty ogrodzeniowe. Odczyszczone i pomalowane zostaną z powrotem zainstalowane na swoim miejscu.

Podczas remontu odnaleziono zostały w piwnicach stare popiersia. Odczyszczone, zgodnie ze swoim pierwotnym przeznaczeniem zdobią teraz elewacje pałacu.

Obecnie Letni Pałac Lubomirskich mieści siedzibę Okręgowej Izby Lekarskiej. Część pomieszczeń na II piętrze przeznaczona jest na wynajem. Wcześniej opisane piwnice przystosowane zostały jako zaplecze restauracyjno-gastronomiczne.

Dzięki staraniom i determinacji właścicieli na dalszy remont udało się pozyskać środki finansowe od władz lokalnych. Wsparcia udzielił: Wojewódzki Konserwator Zabytków, Marszałek Województwa Podkarpackiego oraz Prezydent Miasta Rzeszowa. Pozostały wkład pieniężny pochodzi ze środków własnych, obecnego właściciela.

*na podst. art. Doroty Ruckiej-Marmaj (historyk sztuki, kustosz w Dziale Sztuki Muzeum Okręgowego w Rzeszowie)
źródło: Kwartalnik ogólnopolski Renowacje i zabytki, nr 3/2015*